

het verschil

wat maakt jou als leerkracht HB-proof?

+ / ++

wat er in de les gebeurt
bij een goede docent
vergeleken met
wat er in de les gebeurt
bij een goede HB-proofdocent

ASPECTENVERZAMELING / JAN VAN OS

BRONNEN

- Opbrengst bijeenkomsten van het BPS-project *Docentexpertise* (2010-2011)
- Opbrengst onderzoeken in de eigen scholen van het BPS-project *Docentexpertise* (2010-2011)

en verder:

- Lorin Anderson e.a. (2001), *Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing. A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*.
- Jeroen Boschma & Inez Groen (2007), *Generatie Einstein, slimmer, sneller en socialer communiceren met jongeren van de 21^e eeuw, 2^e editie*
- Richard M. Cash (2010), *Advancing differentiation. Thinking and Learning for the 21st Century*
- Arthur L. Costa (2008), *The school as a home for the mind. Creating Mindful Curriculum, Instruction and Dialogue*
- Lauri J. Croft (2003), *Teachers of the gifted, gifted teachers*. In: N. Colangelo & G.A. Davis (eds), *Handbook of Gifted Education, third edition*, pp 558-571.
- Carol Dweck (1999), *Self-Theories, Their Role in Motivation, Personality and Development*
- Eleonoor van Gerven & Ilja Hoogenberg-Engbers (2011), *Begaafd begeleiden, de competentiematrix voor de Specialist Begaafdheid*
- Robin Fogarty & J. Belanca (1987), *Patterns for Thinking, Patterns for Transfer. A Cooperative Team Approach for Critical and Creative Thinking in the Classroom*
- Jane MacGonigal (2011), *Reality is broken, why games make us better and how they can change the world*
- Ken Robinson & Lou Aronica (2009), *Het element. Als passie en talent samenkomen*
- Jan van Os (2008), *Het effect van het gedrag van de leerkracht op het leren van (hoogbegaafde) leerlingen*
- David A. Sousa (2003), *How the Gifted Brain Learns*
- Wilma Vialle & Siobhan Quigley (2003), *Selective Students' View of the Essential Characteristics of Effective Teachers*

en ten slotte:

- Deskundigen op het gebied van hoogbegaafdheid, LinkedIn-discussiegroep (2011) "Wat zijn (volgens jou) de drie belangrijkste dingen die een leerkracht moet kunnen om goed onderwijs te verzorgen voor hoogbegaafde leerlingen?"
- National Association for Gifted Children, LinkedIn-discussiegroep (2011) "What do you think are the 3-5 most important qualities that a teacher of gifted students must possess?"

het verschil

wat maakt jou als leerkracht HB-proof?

Het verschil in kwaliteit tussen de coaches van een top- en een amateurclub wordt bepaald door een overeenkomst: ze weten allebei precies wat de spelers nodig hebben om op hun eigen niveau goed te kunnen presteren. Het spel is hetzelfde, maar ze kiezen de technieken die het best passen bij de mogelijkheden van hun spelers - en die zullen enorm verschillen. Op de één of andere manier willen amateurtrainers altijd graag precies weten hoe toptrainers te werk gaan. Want je weet maar nooit... Voor leerkrachten is dat niet anders: welke docent wil niet graag weten, hoe je het beste les kunt geven aan slimmere kinderen?

De kwaliteit van een topdocent of topcoach wordt deels bepaald door het vermogen om *zichzelf te verbeteren*. Wie weet wat hij zelf nog moet leren, komt verder dan wie denkt alles al te kunnen. HB-proofdocenten wekken metacognitieve vaardigheden bij leerlingen door hun manier van doen. Zij beschikken er zelf over en zijn er op hun eigen niveau actief mee bezig. Ze hebben een scherp beeld van wat ze zelf nog moeten leren en ze zorgen ervoor dat ze ook in de gelegenheid zijn om dat te doen. Zij verbreiden de ambitieuze leercultuur waar actief wordt geïnvesteerd in de kunst van het inspelen op verschillen. Het curriculum is niet heilig maar flexibel, want de focus ligt op leren en op wat tot leren prikkelt.

Wie lesgeeft aan hoogbegaafden wil behalve alle reguliere doceertechnieken, docentrollen en -competenties (basis-niveau) graag wat meer kunnen. Naast klassenmanagement en differentiatie (gevorderd niveau), inspelen op verschillende leerstijlen (expert-niveau), ligt de focus op het begeleiden van zelfverantwoordelijk leren, met de nadruk op leren, op het creëren van noodzaak en ruimte om na te denken (excellent-niveau). Meer dan leerstof, methode, werkvorm of schoolsoort, geeft de leerkracht hierbij de doorslag. Dat vraagt speciale aandacht.

Deze beschrijving van docentvaardigheden is bedoeld als een ontwerp van een standaard voor HB-proofdocenten. Gekozen is voor een benadering vanuit vier invalshoeken van waaruit je als leerkracht de leerlingen benadert om ze te laten floreren: herkennen, stimuleren, faciliteren, oprekken. (Robinson/Aronica, 2009). Deze perspectieven hangen onlosmakelijk samen en zijn altijd alle vier tegelijkertijd van even groot belang. In twee kolommen naast elkaar is het verschil te zien tussen de gebruikelijke praktijk en de gewenste situatie. In de kolom 'normaal' worden aspecten genoemd, die doorgaans te weinig HB-proof zijn. In de kolom 'extra' staat voor diezelfde punten de gewenste toestand voor HB-leerlingen beschreven.

Beide kolommen zijn in drieën verdeeld: in deel 1 staat *wat er in de les gebeurt* (wat er door jou georganiseerd wordt), in deel 2 staat *wat je als leerkracht doet om dat voor elkaar te krijgen* en in deel 3 staat *wat je daarvoor in huis moet hebben* (kenmerken, kennis, vaardigheden, houding, benadering, strategie, etc).

In een bijpassend overzicht zal worden beschreven wat e.e.a. vraagt van de schoolorganisatie, welke ondersteuning een HB-proofdocent nodig heeft om deze standaard te kunnen verwerkelijken en verder uit te kunnen werken. Aan dit document is alvast een HB-proofstandaard toegevoegd (blz. 9) die door leidinggevenden, zonder zelf deskundig te zijn, in de gesprekscyclus gebruikt kan worden.

H E R K E N N E N

+

normaal, *maar niet genoeg*

WAT ER IN DE LES GEBEURT

leerlingen worden (vooral) als groep aangesproken
(uitgangspunt: het groepsgemiddelde)
de regels zijn duidelijk / zij doen wat iedereen doet

leerling-info wordt gebruikt voor de begeleiding
en speelt verder geen belangrijke rol

gelijke monniken, gelijke kappen

de zwakkere krijgt extra aandacht

ze geven hun mening via leerling-enquêtes

WAT JIJ DAARVOOR DOET

je gaat uit van de bekende gegevens
je plaatst hier en daar vraagtekens bij capaciteiten
je gaat ervan uit dat de stof nieuw voor ze is

je gaat af op de cijfers
je houdt bij of het huiswerk gemaakt is

je spreekt de ouders als het slecht gaat
je merkt of ze het naar hun zin hebben

WAT JIJ DAARVOOR IN JE MARS HEBT

je bent betrokken, autonoom, competent
jouw mening telt

je bent jezelf
je bent geïnteresseerd in je leerlingen

ze kunnen bij je terecht als er wat is

je gaat uit van de overeenkomst tussen leerlingen

waarom dit niet genoeg is

hoogbegaafde leerlingen passen zich vaak snel aan
of maken zich onzichtbaar
ze benadelen daarmee zichzelf
ze belemmeren hun eigen functioneren
de kans dat ze afhaken en tot stilstand komen is groot
of ze verbergen zich in 'fake'-gedrag

++

extra, *maar geen luxe*

WAT ER ZOU MOETEN GEBEUREN

alle leerlingen weten zich gekend en gehoord
(uitgangspunt: individuele eigenschappen)
ze geven aan (of ontdekken) wat zij willen bereiken

leerling-gegevens worden gebruikt voor het onderwijs
en gaandeweg aangevuld

iedereen is anders

iedereen krijgt wat hij nodig heeft

ze geven feedback / hun mening / uiten hun frustraties

WAT JIJ DAARVOOR ZOU KUNNEN DOEN

je verdiept je in je leerlingen en ziet wat anderen niet zien
je identificeert vaardigheden (m.n. sterke punten)
je vraagt naar wat ze al van het onderwerp weten

je ontdekt hoe iemand leert en werkt
je vult (test)gegevens aan met waarneming

je stemt het beeld regelmatig af met ouders
je hebt tijd voor je leerlingen en komt voor ze op

WAT JIJ NOG MEER IN HUIS HEBT

je blijft kijken naar wat een leerling kan / doet
je stelt je oordeel (vaak) uit

je staat open voor leerlingen zoals ze zijn
je wilt weten wat iemand in zijn element brengt

je hebt inzicht in de cognitieve, sociale en emotionele
behoeften en ook intellectuele groei van alle leerlingen
je gaat uit van de verschillen tussen leerlingen
je kunt omgaan met fakegedrag

waarom dit geen luxe is

deze leerlingen zijn anders dan anderen
zij hebben erg weinig 'ontwikkelingsgelijken'
en voelen vaak weinig aansluiting bij leeftijdsgenoten
ze ontwikkelen daardoor geen sterk zelfbeeld
jouw extra (h)erkenning compenseert dat een beetje
vooral als ze zich niet steeds hoeven te bewijzen

S T I M U L E R E N

+

normaal, *maar niet genoeg*

WAT ER IN DE LES GEBEURT

leerlingen zijn zich bewust van valkuilen en risico's en weten dat ze nog tekortkomen
ze weten het doel van de les
ze voeren het programma uit
feedback is aan de taak gekoppeld
het doel is haalbaar
er is weinig of geen keuzevrijheid
je zorgt dat ze wat te doen hebben
er is interactie om de stof te verduidelijken
fouten worden voorkomen of betreurd

WAT JIJ DAARVOOR DOET

je doet alles goed duidelijk voor
je maakt duidelijk dat jij je twijfels hebt
je waarschuwt, wijst op valkuilen
je neemt de bekende weg
je bent tevreden als het cijfer goed is (ongeacht de inzet)
je bent kritisch

verwachtingen staan niet ter discussie, bijv:
als je een acht haalt heb je goed geleerd / een acht is ruim voldoende (eigenlijk teveel) / fouten maken is een afgang

je weet hoe je moeilijkheden voorkomt
je wilt controle, je wilt het antwoord weten

WAT JIJ DAARVOOR IN JE MARS HEBT

goed klassenmanagement

efficiency

verantwoordelijkheid, enthousiasme
vertrouwen

extrinsieke beloning

waarom dit niet genoeg is

voor HB-leerlingen is de gebruikelijke weg te kleinschalig
het brengt hen 'nergens' tenzij ze hun leersysteem aanpassen (zichzelf handicappen)

ook denken ze vaak hun slimheid te moeten bewijzen
(waar ook veel talent voor nodig is...)

++

extra, *maar geen luxe*

WAT ER ZOU MOETEN GEBEUREN

uitzonderlijke prestaties krijgen alle aandacht
vonken (die tot belangstelling leiden) springen over
leerlingen weten zich uitgedaagd en spannen zich in
de taken liggen vaak net boven hun beheersingsniveau
continue feedback / op de behoefte afgestemd
er ligt een **epic win** in het verschiep
leerlingen kunnen (taken of aanpak) kiezen
er wordt geen overbodig werk gedaan
er is interactie i.v.m. nieuwe ideeën en plannen
fouten maken wordt als nuttig ervaren

WAT JIJ DAARVOOR ZOU KUNNEN DOEN

leerlingen doen iets voor, jij soms ook, of je doet mee
je bemoedigt intellectuele onafhankelijkheid
je schenkt (zelf)vertrouwen en moedigt aan
je stimuleert durf en toont het zelf
je evalueert, geeft feedback
je legt de lat net iets boven het niveau van de leerling

je besteed aandacht aan verwachtingen, bijv:
als je hard werkt, ben je dan nog wel slim? / ergens voor knokken, is dat wel 'cool'? / toegeven dat je iets niet kan..., kun je dat wel maken?

je bent toegankelijk, laagdrempelig
je weet wat je moet doen als je het antwoord niet weet

WAT JIJ NOG MEER IN HUIS HEBT

faalangstloos werkklimaat

effectiviteit

engagement, inspiratie, humor
gedeelde interesse

intrinsieke beloning (anti-perfectionisme!)

waarom dit geen luxe is

om hun talent te benutten moeten ze hun eigen gang kunnen gaan (uitproberen, bevragen, bediscussiëren)
daar is extra aandacht en bevestiging voor nodig

bevrijd hen van de last om zich slim te moeten gedragen
zodat ze gewoon lekker op hun manier kunnen werken

F A C I L I T E R E N

+

normaal, *maar niet genoeg*

WAT ER IN DE LES GEBEURT

leerlingen krijgen (via een planning)
de leerstof en maakwerk op

de leerstof staat vast

de toets is het doel

er wordt vanuit de delen naar het geheel gewerkt

bij de instructie en uitleg staan feiten centraal

gericht op een voldoende toets- of examencijfer

leerlingen lezen, luisteren

ze hoeven niet meer te doen dan op de planning staat

je controleert het opgegeven werk

vragen die te ver voeren worden afgekapt

er wordt frequent (schriftelijk) getoetst

de norm is een groepsnorm

WAT JIJ DAARVOOR DOET

uitgangspunt: *onderwijzen en kennisoverdracht*
(weten dat en weten hoe)

je zorgt voor een goed verloop van de lessen

je beantwoordt relevante vragen

je volgt de methode en geeft uitleg
(en laat samenwerken)

de methode (met aanvullingen) staat centraal

leerlingen zijn afhankelijk van jou als docent

(eenzijdig)

je spreekt een (of twee) intelligentie(s) aan

als het niet lukt verwijs je naar extra hulp of bijles

++

extra, *maar geen luxe*

WAT ER ZOU MOETEN GEBEUREN

het is steeds duidelijk om welke inhoud en om welke
acties het gaat, wat de voorwaarden zijn en wat de
resultaten moeten zijn

eigen verantwoordelijkheid is concreet ingevuld
leerlingen zijn actief-aanwezig, participeren,
nemen initiatief en plannen zelf

er wordt vanuit een geheel naar de delen gewerkt

niet de feiten maar de kwesties staan centraal

gericht op inhoud, proces en onderzoeksvaardigheden

ze doen onderzoek of ontwikkelen iets nieuws

ze doen ervaring op en verwoorden dat
ze laten elkaar zien hoe je iets doet
en vergelijken de resultaten

vragen van leerlingen vormen een serieus uitgangspunt

er worden verschillende toetsvormen gehanteerd

voor beoordeling gelden ook individuele eisen

WAT JIJ DAARVOOR ZOU KUNNEN DOEN

uitgangspunt: *leren en kennisconstructie*
(weten dat, weten hoe, weten waarom en ook metaweten)

je organiseert de onafhankelijkheid van leerlingen

je helpt met *wat je kunt doen als je antwoord niet weet*

je leidt inhoudelijk in, je legt contact met bronnen,
deskundigen en ontwikkelingsgelijken
de methode is één van de bronnen

je draagt expertise over, je organiseert interactie,
samenwerking en participatie
(wederkerig)

je overtuigt leerlingen van het nut van een taak

je benut verschillen, speelt in op mogelijkheden
en op meerdere intelligenties

als het op de ene manier niet lukt, probeer je een andere

F A C I L I T E R E N (vervolg)

<p style="font-size: 2em; margin: 0;">+</p> <p style="margin: 0;">normaal, <i>maar niet genoeg</i></p>	<p style="font-size: 2em; margin: 0;">+</p> <p style="margin: 0;">normaal, <i>maar niet genoeg</i></p>
WAT JIJ DAARVOOR IN JE MARS HEBT	WAT JIJ NOG MEER IN HUIS HEBT
<p style="text-align: center; margin: 0;">je bent goed thuis in je vak en je brengt dat over</p> <p style="margin: 10px 0 0 20px;">je weet hoe je een curriculum aanpast of compact</p> <p style="margin: 0 0 0 20px;">je toont excellente communicatieve vaardigheden</p>	<p style="text-align: center; margin: 0;">je weet wat er nodig is om deze leerlingen in hun element te brengen</p> <p style="margin: 10px 0 0 20px;">je voelt je thuis bij grote tempowisselingen</p> <p style="margin: 0 0 0 20px;">je houdt ervan om elke dag bevraagd te worden over de inhoud, de techniek en talloze andere dingen</p>
<i>waarom dit niet genoeg is</i>	<i>waarom dit geen luxe is</i>
<p style="margin: 0 0 0 20px;">de normale aanpak vergt te veel impulsbeheersing (luisteren, afwachten)</p> <p style="margin: 10px 0 0 20px;">daardoor benutten deze leerlingen hun talent vaak vooral om te dagdromen</p> <p style="margin: 10px 0 0 20px;">de normale invalshoek (feiten) is vaak tegengesteld aan de favoriete benadering van HB-leerlingen (overzicht en concepten), daardoor hoeven ze hun vleugels niet uit slaan en worden ze niet actief</p>	<p style="text-align: center; margin: 0;">deze leerlingen komen op gang als ze gebruik kunnen maken van hun kracht, <i>dus door iets uit te proberen, te maken, te (be)vragen, te bediscussiëren, etc</i></p> <p style="margin: 10px 0 0 20px;">ze leren met ongebruikelijke sprongen</p> <p style="margin: 0 0 0 20px;">ze hebben de gelegenheid nodig om dingen in hun eigen ritme te doen (soms zeer langzaam, soms megasnel) als daar geen ruimte voor is, staan ze stil</p>
OPMERKING	OPMERKING
<p style="margin: 0 0 0 20px;">als een diploma halen het schooldoel is , dan is een (beperkte) keuze uit de extra-kolom genoeg</p> <p style="margin: 10px 0 0 20px;">hoe meer het om op eigen niveau leren gaat, hoe meer de extra-kolom voor hoogbegaafden nodig zal zijn.</p>	<p style="margin: 0 0 0 20px;">je zorgt ervoor dat jouw school vastgesteld heeft welk doel met deze leerlingen wordt nagestreefd</p> <p style="margin: 10px 0 0 20px;">je zorgt ervoor dat je in de gelegenheid wordt gesteld om dit doel goed uit te kunnen voeren <i>je organiseert zelf een (of meer) critical friend(s)</i></p>

O P R E K K E N

+

normaal, *maar niet genoeg*

WAT ER IN DE LES GEBEURT

samenwerken betekent voor jou: *werkafspraken maken*

uitgangspunt is gemiddeld voldoende
enthousiasme is fijn, maar soms te hoog gegrepen

gewoon is genoeg / de groep is de norm

uitleg = vereenvoudigen, begrijpelijk maken
de stof is afgebakend

ze ontdekken of ze (makkelijk/moeilijk) meekomen
denkwerk is geen doel op zichzelf

prestaties worden vergeleken met het gemiddelde

WAT JIJ DAARVOOR DOET

voor jou gelden andere regels dan voor leerlingen
jij geeft les, jij hoeft niet meer te doen wat zij doen,
op school ben je zo langzamerhand wel uitgeleerd

je maakt het niet te moeilijk / versterkt graag de basis
twijfel, perfectionisme en gemakzucht = geen probleem
zolang de resultaten goed zijn

je werkt volgens plan (lineair)
je eigen ontwikkeling speelt geen rol
het gaat om de toets / ze leren voor de toets
je helpt vergissingen herstellen, versperringen omzeilen
en beperkingen opheffen

WAT JIJ DAARVOOR IN JE MARS HEBT

sterk in het schoolprogramma en het eigen vak
status

zorgen dat de opdracht goed uitgevoerd wordt
en dat de resultaten goed zijn

als het kan toegankelijk zijn
weten dat leerlingen eigenlijk liever iets anders doen

waarom dit niet genoeg is

doelen die binnen het groepsgemiddelde liggen
leiden tot passiviteit als het niet je peergroup is
en verdrijven de zelfmotivatie

++

extra, *maar geen luxe*

WAT ER ZOU MOETEN GEBEUREN

voor jou is samenwerken: *leren, verder komen*

je moedigt het nemen van intellectueel risico aan
leerlingen ervaren ruimte om te groeien

zij geloven in eigen mogelijkheden en zien hoever zij zijn

er is ruimte voor diepgang en voor eigen vragen
er zijn geen (of weinig) begrenzingen

ze ontdekken verder te kunnen dan zij dachten
leerlingen denken (op hoger niveau)

ze vergelijken hun prestatie met de vorige

WAT JIJ DAARVOOR ZOU KUNNEN DOEN

je bent dan wel volwassen, ervaren, intellectueel of
anderszins superieur, maar je bent een rolmodel
en leren blijft leuk...

je voorziet in specifieke psychologische basisbehoeften
je versterkt mentale competenties

je herkent en verzorgt denkontwikkeling
je zet aan tot denken

je blijft je eigen HOTS en CT ontwikkelen
je geeft boven het niveau les
je staat open voor onverwachte dingen, je werkt lateraal
je zorgt voor uitdaging (risico)

WAT JIJ NOG MEER IN HUIS HEBT

vakinhoudelijk sterk / interdisciplinaire instelling
bestand tegen 'onbegrip' in de directe omgeving

vragen stellen, oproepen of helpen formuleren
zoeken naar de vraag achter de vraag

verleiden (intrinsieke motivatie oproepen en versterken)
open staan voor denkprikkels / nieuwsgierig

waarom dit belangrijk is

een doel (iets nieuws, dat belangrijk en nuttig is) dat net
buiten bereik ligt, geeft de broodnodige gelegenheid om
hard te werken en sterkt de zelfmotivatie

H B - P R O O F S T A N D A A R D

H E R K E N N E N

Naast professionaliteit (autonomie, competenties, authenticiteit, emotionele stabiliteit, interesse in leerlingen en beschikbaar zijn voor leerlingen):

Een hb-gekwalificeerde docent

- erkent verschillen tussen leerlingen als uitgangspunt voor professioneel pedagogisch en didactisch handelen
- besteedt veel aandacht en zorg aan de ontwikkeling van een positief zelfbeeld van deze specifieke groep leerlingen
- heeft een open houding ten aanzien van de specifieke leerbehoefte van hb-leerlingen
- geeft leerlingen de ruimte om zelf ideeën aan te dragen en uit te voeren
- is in staat eigen oordelen op te schorten en kritisch te (laten) onderzoeken

S T I M U L E R E N

Naast professionaliteit (klassenmanagement, instructie, didactisch repertoire):

Een hb-gekwalificeerde docent

- beschikt vanuit een brede belangstelling over enthousiasme voor meer dan alleen zijn/haar eigen vak
- kan humor effectief inzetten tijdens de les
- is sterk gericht op het effect van zijn/haar doceergedrag door regelmatige evaluatie van zijn/haar doceergedrag met leerlingen en ouders
- is zelfkritisch op docentgedrag dat faalangst en perfectionisme bij leerlingen kan versterken

F A C I L I T E R E N

Naast professionaliteit (deskundigheid inhoudelijk en onderwijskundig, communicatieve vaardigheden):

Een hb-gekwalificeerde docent

- geeft ruimte voor vragen, het stellen van vragen en het durven maken van fouten
- stelt zelf vragen die prikkelen tot nadenken en onderzoeken
- voorkomt waar mogelijk overbodige activiteiten en activiteiten die tot een voorspelbaar resultaat zullen of moeten leiden
- vraagt van alle leerlingen inspanning en goede resultaten en differentieert waar mogelijk
- hanteert verschillende manieren om te toetsen en toetst waar mogelijk op verschillende niveaus
- past kennis over metacognitieve processen en leerstrategieën toe in de les
- is zelf leerbaar en voortdurend met bezig met het ontwikkelen van eigen kennis en vaardigheden en toont dit ook in het lesgeven aan deze leerlingen

O P R E K K E N

Naast professionaliteit (communicatieve vaardigheden, enthousiasme, doorlopende leer- of ontwikkelingslijnen, structuur, resultaatgerichtheid):

Een hb-gekwalificeerde docent

- prikkelt de nieuwsgierigheid van leerlingen
- stimuleert het stellen van (onderzoeks-) vragen
- denkt samen met leerlingen na over, of laat leerlingen nadenken over de vraag achter de vraag
- bevordert creatieve denkprocessen en ongewone oplossingen
- stelt hoge eisen en formuleert in samenspraak met leerlingen hoge maar wel haalbare doelen